



UDK 37.016:316.77 + 070:37.091.3

*Xayrullo XASANOV,*  
*Qo‘qon DPI, “Informatika” kafedrasida o‘qituvchisi*  
*E-mail: hayrulloh2210@gmail.com*

*PhD, dotsent M.Boltayeva taqrizi asosida*

### THE DECISION-MAKING ROLE OF MEDIA LITERACY AND EDUCATION DIRECTED TO IT IN THE LIFE OF SOCIETY

Annotation

This article highlights the decisive role of media literacy and education focused on it in the life of society. Media literacy is the ability of people to correctly understand, analyze and consciously use messages from mass media. The article discusses the role of media literacy in protecting against false information and manipulation, active participation in democratic processes, and ensuring personal development and well-being. The necessity of media literacy for social stability and reliable information exchange is justified.

**Key words:** Media literacy, information analysis, critical thinking, protection from false information, democratic processes, information sources, social stability, digital literacy.

### РЕШАЮЩАЯ РОЛЬ МЕДИАГРАМОТНОСТИ И НАПРАВЛЕННОГО НА НЕЙ ОБРАЗОВАНИЯ В ЖИЗНИ ОБЩЕСТВА

Аннотация

В данной статье подчеркивается решающая роль медиаграмотности и ориентированного на нее образования в жизни общества. Медиаграмотность – это способность людей правильно понимать, анализировать и осознанно использовать сообщения средств массовой информации. В статье рассматривается роль медиаграмотности в защите от ложной информации и манипуляций, активном участии в демократических процессах, обеспечении развития и благополучия личности. Обоснована необходимость медиаграмотности для социальной стабильности и надежного обмена информацией.

**Ключевые слова:** Медиаграмотность, анализ информации, критическое мышление, защита от ложной информации, демократические процессы, источники информации, социальная стабильность, цифровая грамотность.

### MEDIASAVODXONLIK VA UNGA YO‘NALTIRILGAN TA‘LIMNING JAMIYAT HAYOTIDAGI HAL QILUVCHI ROLI

Аннотация

Ushbu maqola mediasavodxonlik va unga yo‘naltirilgan ta‘limning jamiyat hayotidagi hal qiluvchi roli yoritiladi. Mediasavodxonlik insonlarning ommaviy axborot vositalaridan kelayotgan xabarlarini to‘g‘ri tushunish, tahlil qilish va ulardan ongli ravishda foydalanish qobiliyatidir. Maqolada mediasavodxonlikning yolg‘on axborot va manipulyatsiyaga qarshi himoyalash, demokratik jarayonlarda faol ishtirok etish hamda shaxsiy rivojlanish va farovonlikni ta‘minlashdagi o‘rni haqida fikr yuritiladi. Mediasavodxonlikning jamiyat barqarorligi va ishonchli axborot almashinuvi uchun zarurligi asoslab beriladi.

**Kalit so‘zlar:** Mediasavodxonlik, axborot tahlili, tanqidiy fikrlash, yolg‘on axborotdan himoyalash, demokratik jarayonlar, axborot manbalari, ijtimoiy barqarorlik, raqamli savodxonlik.

**Kirish.** Mediasavodxonlik bu savodxonlikning kengaytirilgan konsepsiyasi bo‘lib, u media xabarlariga kirish va tahlil qilish, shuningdek, dunyoni o‘zgartirish uchun axborot va aloqa kuchidan foydalangan holda yaratish, aks ettirish va harakat qilish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Media savodxonligi turli xil ommaviy axborot vositalariga taalluqlidir va ish, hayot va fuqarolik uchun muhim ko‘nikmalar sifatida qaraladi.

**Adabiyotlar tahlili.** Duglas Kellner va Jeff Share media-talimga to‘rt xil yondashuvni tasnifladilar: proteksionistik yondashuv, media-san‘at ta‘limi, mediasavodxonlik harakati va tanqidiy media savodxonligi. Proteksionistik yondashuv ommaviy axborot vositalari auditoriyasini madaniy, mafkuraviy yoki axloqiy ta‘silarga nisbatan zaif va ta‘lim orqali himoyaga muhtoj deb hisoblaydi. Media san‘ati bo‘yicha ta‘lim yondashuvi o‘quvchilar tomonidan turli xil media shakllarini ijodiy ishlab chiqarishga qaratilgan. Mediasavodxonlik harakati - bu savodxonlikning an’anaviy jihatlarini ta‘lim sohasidan olib chiqish va uni ommaviy axborot vositalarida qo‘llashga urinishdir. Tanqidiy media savodxonligi ommaviy axborot vositalari vakillarini shakllantiradigan kuch tuzilmalarini tahlil qilish va tushunishga qaratilgan va ommaviy axborot vositalarining dominant, muxolif va muzokaralar asosida o‘qishlari orqali ma‘no yaratish uchun auditoriyalar qanday ishlashlari mumkin.

**Tadqiqot metodologiyasi.** Maqolada mediasavodxonlik, media xabarlariga kirish va tahlil qilish, shuningdek, dunyoni o‘zgartirish uchun axborot va aloqa kuchidan foydalangan holda yaratish, aks ettirish masalalari muhokama qilinadi. Uning asosiy tarkibiy omillari va qismlari tavsiflanadi.

**Tahlillar va natijalar.** Media savodxonligi bo‘yicha ta‘lim mediasavodxonlik kompetensiyalarini rivojlantirish uchun qo‘llaniladigan jarayon bo‘lib, u ommaviy axborot vositalarining ta‘siridan xabardorlikni oshirish va ommaviy axborot vositalarini iste‘mol qilish va yaratishga nisbatan faol pozitsiyani shakllantirishga qaratilgan [1]. Media savodxonligi bo‘yicha ta‘lim dunyoning ko‘plab

mamlakatlarida o‘qitiladi va o‘rganiladi [2]. Finlyandiya media savodxonligiga katta sarmoya kiritadigan yetakchi davlatlardan biri sifatida tilga olinadi.

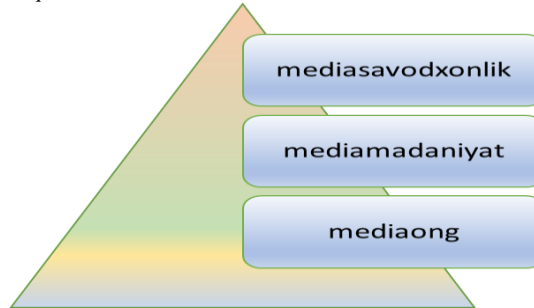
Media savodxonligi uchun ta‘lim ko‘pincha odamlarni ko‘rganlari, eshitganlari va o‘qiganlari haqida savollar berishga undaydi. Ko‘rib chiqilgan ommaviy axborot vositalarining ba‘zi misollariga televizor, video o‘yinlar, fotosuratlar va audio xabarlar kiradi, lekin ular bilan cheklanmaydi.

Media savodxonligi bo‘yicha ta‘lim odamlarga xabarlarini tanqidiy tahlil qilish uchun qabul qiluvchi media qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan vositalarni taqdim etadi, o‘quvchilarga ommaviy axborot vositalaridan foydalanish tajribasini kengaytirish imkoniyatlarini taqdim etadi va o‘zlarining media xabarlarini yaratishda ijodiy qobiliyatlarini oshirish uchun generativ media qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi [3]. Tanqidiy tahlillar muallifni, maqsad va nuqtai nazami aniqlash, qurilish texnikasi va janrlarini o‘rganish, ommaviy axborot vositalari vakillarining namunalarini o‘rganish, yangiliklar va jamoat ishlarini dasturlashda tashviqot, senzura va tarfakashlikni aniqlashni (va bularning sabablarini) o‘z ichiga olishi mumkin. Media savodxonligi bo‘yicha ta‘lim taqdim etilgan ma‘lumotlarga qanday ta‘sir qilishini o‘rganishi mumkin, masalan, ommaviy axborot vositalariga egalik yoki uni moliyalashtirish modeli.

Media savodli odamlar har bir vositaning o‘ziga xos xususiyatlarini tushunishni ko‘rsatish uchun, shuningdek, ommaviy axborot vositalarini yaratish va faol fuqarolar sifatida ishtirok etish uchun mohirlik bilan media xabarlarini yaratishi va ishlab chiqarishi mumkin. Mediasavodxonlikni savodxonlikning kengaytirilgan konsepsiyasiga hissa qo‘shishi, ommaviy axborot vositalari, ommabop madaniyat va raqamli ommaviy axborot vositalariga tahlil va baholashni talab qiladigan yangi turdagi "matnlar" sifatida qarash mumkin. Ommaviy axborot vositalarini iste‘mol qilish jarayonini faol va tanqidiy jarayonga aylantirish orqali odamlar noto‘g‘ri talqin qilish

va manipulyatsiya imkoniyatlari haqida ko'proq xabardor bo'ladilar va ommaviy axborot vositalari va ommaviy axborot vositalarining voqelik qarashlarini shakllantirishdagi rolini tushunadilar.

Maqsadlar aloqaning barcha shakllaridan foydalanish, tahlil qilish, baholash, yaratish va harakat qilish odatlari va ko'nikmalarini rivojlantirishni o'z ichiga olishi mumkin. Media savodxonligi bo'yicha ta'limni erta bolalikdan boshlab, ko'proq tanqidiy fikrlash va tushunchalar va matnlarni chuqurroq tahlil qilish va so'roq qilish atrofida pedagogikani rivojlantirish orqali boshlash mumkin.



1-rasm. Mediasavodxonlik komponentlari.

Inqiroz davrida samarali muloqot va media savodxonligining jamoatchilik idrokini shakllantirish va chidamlilikni oshirishda asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Inqirozli muloqot, shaffoflik va strategik xabarlar o'rtasidagi nozik o'yin, odamlarga noaniqlik va tez rivojlanayotgan rivoyatlarning shov-shuvli oqimlarida harakat qilish imkoniyatini berish uchun mediasavodxonlik bilan kesishadi [4]. Mediasavodxonlik, axborotni tanqidiy tahlil qilish va sharhlash qobiliyati dezinformatsiyaga qarshi qalqon va inqiroz davrida ongli qarorlar qabul qilish katalizatoriga aylanadi. Inqiroz bilan bog'liq aloqalarning markazida shaffoflik va aniqlik zarur. Mediasavodxonlik jamoatchilikni ma'lumot manbalarini sinchiklab o'rganish, tasdiqlangan yangiliklar va mish-mishlarni farqlash uchun vositalar bilan ta'minlaydi. Axborot tez sur'atlar bilan tarqaladigan ijtimoiy media asrida mediasavodxonlik tekshirilmagan yoki shov-shuvli kontentning ko'payishiga qarshi hal qiluvchi himoyaga aylanadi va shu tariqa jamoatchilikning yanada xabardor va oqilona munosabatiga hissa qo'shadi [5].

Bundan tashqari, mediasavodxonlik inqiroz haqidagi ma'lumotlarning nuanslarini tushunishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Mediasavodxonligi ko'nikmalariga ega bo'lgan shaxslar kontekstni tushunishlari, mumkin bo'lgan noto'g'ri fikrlarni aniqlashlari va taqdim etilgan ma'lumotlarning sabablarini shubha ostiga olishlari

Talabalar yoshi va balog'at yoshiga etishi bilan, media savodxonligini o'rganishdan foydalanish ommaviy axborot vositalaridagi axloqiy va texnik standartlarni aniqlashda, shuningdek, ommaviy axborot vositalarining ularning kognitiv, ijtimoiy va hissiy ehtiyojlari bilan qanday bog'lanishini tushunishda ta'sir qiladi.

Shuningdek, fikrimizcha mediasavodxonlikning ma'lum komponentlari borki, ular bir-biridan ajralgan holda namoyon bo'la olmaydi:

Ushbu tanqidiy obyektiv haqiqiy inqiroz aloqasi va jamoatchilik kayfiyatini manipulyatsiya qilishga urinishlarni farqlay oladigan, yanada faol va aqli jamoatchilikni rivojlantiradi. Mediasavodxonlikka yo'naltirilgan ta'lim tashabbuslari inqirozga tayyorlanishning ajralmas qismiga aylanadi. Jamiyatlar kutilmagan hodisalarga tayyorlanar ekan, mediasavodxonlik ko'nikmalarini berish odamlarning nafaqat rasmiy xabarlarni qabul qilishlarini, balki ma'lumotni mustaqil ravishda izlash va sharhlash qobiliyatini ham ta'minlaydi. Ushbu proaktiv yondashuv mediasavodxonlikni passiv vositadan inqirozlarga jamoaviy javobni shakllantiruvchi faol kuchga aylantiradi [6].

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, inqirozli aloqa va mediasavodxonlikning kesishishi dinamik makon bo'lib, unda jamoatchilikning axborot bilan tanqidiy munosabatda bo'lish qobiliyati barqarorlik uchun asos bo'lib qoladi. Navigatsiya qilish nafaqat samarali muloqot strategiyalarini, balki vakolatli va ommaviy axborot vositalaridan xabardor jamoatchilikni ham talab qiladi. XXI asrning noaniqliklariga duch kelganimizda, inqirozli muloqot va mediasavodxonligi o'rtasidagi sinergiya jamiyatlarni ongli qarorlar qabul qilish va jamiyatda jamoaviy barqarorlikka yo'naltiruvchi mayoq sifatida namoyon bo'ladi.

#### ADABIYOTLAR

1. Xobbs, Rene(2010). Raqamli va media savodxonligi: Harakat rejasi (PDF). Aspen instituti.
2. Potter, U. Jeyms (2010-11-30). "Mediasavodxonlik holati". Radioeshittirish va elektron ommaviy axborot vositalari jurnali. 54 (4): 675–696. doi: 10.1080/08838151.2011.521462. ISSN 0883-8151. S2CID 143563044.
3. Claybourn, Cole (2023 yil 14-noyabr). "Media savodxonligi nima? Ota-onalar nimani bilishi kerak". US News & World Report.
4. Fielding, Jennifer A. (2019 yil dekabr). "CRAAPni qayta ko'rib chiqish: talabalarni veb-manbalarini baholashda fakt-tekshiruvchilar kabi fikrlashga undash". C&RL News.80(11): 620–622. doi: 10.5860/crln.80.11.620. S2CID214267304. Asl nusxadan arxivlangan. Olingan 2019-12-31.
5. Hughes, Skylar (2023-07-20). "Yon tomondan o'qish: ishonchli manbalarini tekshirish uchun media savodxonligi bo'yicha eng yaxshi maslahat". Poynter. Olingan 2024-07-16.
6. Ruggeri, Amanda (2024 yil 10-may). "Elakdan o'tkazish" strategiyasi: noto'g'ri ma'lumotni aniqlashning to'rt bosqichli usuli". BBC. Olingan 2024-07-16.
7. Renee., Hobbs (2011). Raqamli va media savodxonligi: madaniyat va sinfni bog'lash. Ming Oaks, Kaliforniya: Corwin Press. ISBN 9781412981583. OCLC 704121171